

karakteru tih područja (*saxa loquuntur!*). I najnovija stravična barbarska pustošenja tijekom domovinskog rata »rezultirala« su pojavom novih hrvatskih dužnosnika iz srednjeg vijeka upravo s »krajinskih« prostora (župan Ivan iz Uzdojla!) odnosno pripadnošću ovih prostora europskom kršćanskom krugu. Za nadati se je da će knjigu Vedrane Delonge slijediti i druga slična djela, koja će nastaviti objavljivati ovu, moglo bi se reći, najvredniju hrvatsku povijesnu građu.

Ante Škegro

MARKO ŠUNJIĆ, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV i XV st.)*, HKD Napredak, Sarajevo, 1996., 408 str.

Otkako je 1990. godine obnovljena, središnja kulturna institucija bosanskohercegovačkih Hrvata, Hrvatsko kulturno društvo *Napredak* iz Sarajeva, unatoč ratnim zbivanjima i poratnim poteškoćama, izdala je mnoge publikacije, brošure i knjige, a redovito izdaje i mjesečnik *Stećak*. Među *Napretkovim* izdanjima svakako je prvorazredni izdavački pothvat bilo u praskozorje domovinskog rata (1991.) tiskanje drugog nepromijenjenog (osim u naslovu i predgovoru) izdanja *Povijesti Bosne i Hercegovine I*, koja je prvi put, pod naslovom *Poviest hrvatskih zemaja Bosne i Hercegovine I*, tiskana u Sarajevu ratne 1942. godine. Novi *Napretkov* izdavački pothvat ovomu gotovo ravan uslijedio je pet godina kasnije, odmah poslije okončanja domovinskog rata (1996.) objavljivanjem monografije *Bosna i Venecija (odnosi u XIV i XV st.)* autora dra. Marka Šunjića, umirovljenog profesora Sarajevskog Filozofskog fakulteta.

Kao što sam autor u uvodnoj bilješci napominje, ovo djelo nastalo je od sredine 1986. do kraja 1992. g., kao dio tadašnjeg *Projekta društvenog cija XIII/2*, čiji je nosilac bila tadašnja *Republička zajednica za nauku Bosne i Hercegovine*. Ratne neprilike mnogo su toga radikalno izmijenile i onemogućile u Bosni i Hercegovini, a osobito u Sarajevu. Raspad Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine kao komunističkog čimbenika (tijekom 1991. i 1992. g.) pratilo je također raslojavanje i raspad sličnih republičkih znanstvenih, kulturnih i drugih institucija. Propast komunističke tvorevine Bosne i Hercegovine, domovinski rat i poraće uglavnom su preživjele glavne nacionalne institucije konstitutivnih naroda te židovske kulturno-vjerske, humanitarne i druge institucije.

Budući da je u ratnim zbivanjima u Bosni i Hercegovini između ostalog nestalo i bosansko-hercegovačke *Republičke zajednice za nauku* (u smislu kakav je ona imala do 1991. g.), u pitanje je došlo ostvarenje brojnih projekata kojima je ona bila nosilac. Srećom, Šunjićev vrlo profesionalno obavljeni posao nije doživio takvu sudbinu. Središnja kulturna institucija bosansko-hercegovačkih Hrvata, *Hrvatsko kulturno društvo Napredak* iz Sarajeva, našlo je mogućnosti i načina da ga odmah poslije okončanja ratnih zbivanja tiska u samom Sarajevu i predstavi širokoj kulturnoj i znanstvenoj javnosti.

Kao što se i iz naslova vidi, autor je ovim projektom, na osnovi neobjavljene i objavljene arhivske i druge građe, obradio bosansko-venecijanske odnose kroz stotinu i pedeset godina, točnije od vremena vladavine bana Stjepana II. Kotromanića (1314.–1353.) do propasti bosanskog kraljevstva u vrijeme vladavine kralja Stjepana Tomaševića (1461.–1463. g.).

Šunjićeva *Bosna i Venecija* nastala je kao rezultat autorovih višegodišnjih istraživanja u arhivima Venecije i Zadra, na osnovi brojnih objavljenih zbirki izvora, korištenjem neobjavljenih venecijanskih i drugih kronika i povijesnih dijela, uvrštavanjem rezultata istraživanja drugih znanstvenika i dr. Posebnu težinu ovoj publikaciji daje činjenica da je njen autor stručnjak za venecijansku povijest, te venecijansko-dalmatinske i venecijansko-bosanske odnose. Njegova je i doktorska disertacija (*Dalmacija u XV st.*), koju je 1967. tiskala sarajevska izdavačka kuća *Svjetlost*, također nastala kao rezultat istraživanja arhiva Venecije, Zadra, Dubrovnika i dr. Još joj veći značaj daje činjenica da ju je izradio ugledni medievalist, i sam profesionalni diplomat, što dolazi do izražaja i u samom djelu. Na osnovi višegodišnjeg izučavanja arhivske građe u arhivima, nastale su i mnoge druge autorove studije koje su obrađivale slične teme. Šunjićeva *Bosna i Venecija* ne zadovoljava se isključivo obradom bosansko-venecijanskih odnosa, nego i iscrpnom analizom svih segmenata bosanskog srednjovjekovnog društva, odnosâ bosanskih vladara s bosansko-humskim feudalcima, međusobnim odnosom bosanskih, humskih i susjednih oblasnih gospodara, njihovim odnosom s hrvatskim banskim zemljama, prema Dubrovniku, Dalmaciji, Zeti, Raškoj, Napuljskom kraljevstvu, Ugarskoj, Osmanlijama i dr.

Autor je djelo koncipirao u osam velikih tematskih cjelina, koje uključuju široki spektar tema. Prvi dio posvećen je prvom značajnijem bosanskom vladaru banu Stjepanu II. Kotromaniću, kojega Šunjić vidi kao promotora bosanskih državnih veza s Venecijom. Time je autor na samom početku ozbiljne političko-gospodarske veze između Bosne i Venecije, za razliku od nekih drugih znanstvenika, stavio tek u doba ovog bana (1314.–1353.). U ovom poglavlju obrađene su brojne teme koje se tiču vremena vladavine tog bosanskog bana, kako prema Veneciji, tako i prema susjednim dalmatinskim gradovima i drugim hrvatskim zemljama.

Drugi dio Šunjićeve knjige posvećen je odnosima Bosne i Venecije u vrijeme vladavine najznačajnijeg bosanskog vladara (od 1353. do 1377. bana, a od 1377. do 1391. kralja) Tvrtka I. Kotromanića. Za međusobne odnose to je bilo presudno doba, jer je Bosna tada bila na vrhuncu svoje političke i gospodarske moći, a Venecija gotovo potpuno potisnuta s istočnoj adrijskih prostora (Zadarskim mirom od 1358. i Torinskim ugovorom iz 1381. g.). Neupitni suveren Venecija je ostala isključivo na vodama Jadrana, kojeg i nadalje smatra isključivo svojim (*Golfo di Venezia*) i u njemu diktira pravila ponašanja.

Treći dio knjige, sa simboličnim naslovom *Sav svijet je sada u teškim nemirima i raznim nepravilnostima*, posvećen je završetku 14. i početku 15. st. U njemu su obrađeni vrlo kompleksni bosansko-bosanski i bosansko-venecijanski te odnosi Bosne s drugim susjednim zemljama u vrijeme nestabilne vladavine kraljeva Stjepana Dabiše (1391–1395.), Jelene Grube (1395.–1398.), Ostoje (1398.–1404., 1409.–1418.), Stjepana Ostojića (1418.–1421.) te prvog uspona na bosansko prijestolje kralja Tvrtka II. (1404.–1409.). Bilo je to dramatično vrijeme radikalnih političkih obrta u i oko Bosne (poraz bosanske vlastele od ugarsko-hrvatskog kralja Sigismunda u sjevernoj Bosni 1394. g., svodenje Bosne na granice koje je imala prije Tvrtka I., poraz Sigismunda od Osmanlija kod Nikopolja 1396. godine, Sigismundov povratak u Hrvatsku i krvavi križevački sabor 1397., krunidba Ladislava Napulj skog u Zadru 1403. za ugarsko-hrvatskog kralja i njegovo povlačenje iz Dalmacije (u listopadu 1403. g.) te postavljanje Hrvoja Vukčića Hrvatinića za njegovog namjesnika u Hrvatskoj i Ugarskoj, zbacivanje kralja Ostoje i uspon Tvrtka II. na bosansko prijestolje, pokolj gotovo cjelokupnog hrvatskog plemstva u Bosni 1409. g. kod Dobora od strane Sigismunda, zbacivanje Tvrtka II. i njegov odlazak Osmanlijama, prodaja Dalmacije Veneciji za 100.000 dukata 1409., podvlašćivanje Dalmacije od strane Venecije od 1409. do 1420. i dr.). Bilo je to sudbonosno vrijeme izbijanja u prvi plan bosanskih oblasnih gospodara (Hrvoja Vukčića-Hrvatinića te Sandalja Hranića-Kosače), čija je vlast najčešće uvelike prelazila granice bosanskog kraljevstva i određivala njegovu sudbinu.

Četvrti dio knjige, s tragično-simboličkim naslovom *Bosna se o sebi* zabavila, obrađuje teško vrijeme sudara središnje kraljevske vlasti u vrijeme vladavine Tvrtka II. (1404.–1409.) s narastajućom moći oblasnih gospodara Hrvoja Vukčića-Hrvatinića (oko 1380.–1415.) i Sandalja Hranića-Kosače (1370.–1435.), koji su središnju vlast pretjecali u političko-gospodarskim odnosima kako prema Veneciji tako i prema drugim susjedima. Autor je također u ovom poglavlju obradio i kratkotrajnu vladavinu kralja Stjepana Ostojića (1318.–1321.). Zadnji dio poglavlja obrađuje bosansko-venecijanske gospodarske odnose do 1420. Na kraju poglavlja autor je dokumentima venecijanskog i zadarskog arhiva osvijetlio i tragičnu sudbinu Bosne – izvoz bosanskog roblja, koje, najčešće s atribucijom patarenstva, preko Dubrovnika, Drijeva, Zadra, Korčule i drugih mjesta stiže na sve prostore Sredozemlja, osobito Apeninskog poluotoka.

Peti dio knjige posvećen je bosansko-venecijanskim odnosima u vrijeme druge vladavine Tvrtka II. (1421.–1443.), nakon završetka venecijanskih osvajanja na području Dalmacije. Autor usporedo osvjetljava i odnose bosanskih kraljeva prema rimskim papama, iz čega nedvojbeno do izražaja dolazi njihovo pripadništvo zapadnoj (rimskoj) crkvi. Dobar dio poglavlja autor posvećuje međusobnim odnosima Venecije i Sandalja Hranića-Kosače te vladavini i osvajanjima na području Hrvatske i Zete Sandaljevog sinovca i nasljednika hercega Stjepana Vukčića-Kosače (1435.–1466.) te njegovim odnosima s Venecijom.

Šesto poglavlje *Šunjićeve Bosne i Venecije* posvećeno je vladavini posljednjeg snažnog bosanskog kralja Stjepana Tomaša (1443.–1461.), njegovom usponu na vlast, odnosu prema Stjepanu Vukčiću-Kosači, odnosu vojvode Stjepana prema Dubrovniku i Osmanlijama, tragičnom obiteljskom sukobu u hercegovoj obitelji, koji je dobrim dijelom doprinio tragičnoj sudbini zemlje, bosansko-osmanlijskim i odnosima između hercega i njegova sina prema Osmanlijama.

Sedmo poglavlje isključivo je posvećeno bosansko-venecijanskim gospodarskim odnosima tijekom 15. st., kada je trgovačka razmjena između ovih dviju zemalja dosegla zenit. Autorova istraživanja venecijanskih i drugih izvora potvrdila su ranija saznanja o stoci, metalima (osobito srebru i olovu), koži, smoli, vosku i medu kao glavnim izvoznim produktima Bosne te uvozu iz Venecije i dalmatinskih gradova u Bosnu soli, vina, ulja te manufakturnih proizvoda (skupocjenih platana, oružja, nakita i zlatnog novca) i dr.

Posljednje, osmo poglavlje autor je posvetio tragičnoj sudbini Bosne u vrijeme vladavine posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića (1461.–1463.), njegovim uzaludnim vapajima za pomoć od Venecije i drugih europskih država protiv nadiruće osmanlijske aždaje koja je proždimala i njegovu zemlju. Autor je iznova pokazao da se tom pozivu, izuzev donekle pape, nitko nije odazvao, osobito ne Venecija, u koju su bile uprte sve nade kako Stjepana Tomaševića tako i hercega Stjepana Vukčića Kosače.

Autorova istraživanja bosansko-venecijanskih odnosa u dokumentima venecijanskog, zadarskog i drugih arhiva pokazala su da je Bosna više bila upućena prema venecijanskim posjedima u Dalmaciji i Veneciji, nego što je bilo obratno. Venecija se, u skladu s tim, i odnosila vođena isključivo svojim gospodarskim interesima. Nejedinstvo i stalna sukobljavanja unutar bosanskih granica, ali i u bosanskom bližem i daljem okruženju, pokazala su da su se pojedini kraljevi i oblasni gospodari, izuzev Tvrtka I. i vojvode Hrvoja Vukčića-Hrvatinića, prema Venecijancima sami dovodili u zavisan položaj. Iz ovog djelaja vidljivo da su propasti Bosne najvećim dijelom doprinijeli sami bosanski prvaci, koji su kao posrednike i suce, osim Venecije, uvlačili i svoje krvnike Osmanlije.

Untaoč tiskarskim i drugim greškama koje su osobito uočljive na zemljovidima (str. 21. i 66.) te na stranicama 122. i 3 46., sa zadovoljstvom se može konstatirati da Šunjićeva *Bosna i Venecija* predstavlja veliki doprinos poznavanju našeg srednjovjekovlja.

Na kraju se, i autoru i izdavaču, mora zamjeriti nedostatak makar sažetka na nekom od svjetskih jezika, kako je to danas uobičajeno za, osobito ovakvu vrstu djela.